

DALEHELLEREN OG VALSESHULEN

TO STENALDERS BOPLADSER VED
KRISTIANSUND

AV

A. NUMMEDAL

DET KGL. NORSKE VIDENSKABERS SELSKABS SKRIFTER 1910. NO. 11

AKTIETRYKKERIEET I TRONDHJEM
1911

Nærmest ved et tilfælde fandt jeg i slutningen av oktober 1909 et par flintstykker paa Nordlandet, Kristiansund. Da de saa ut til at være bearbejdet av mennesker, sendte jeg dem til Videnskapselskapets oldsaksamling i Trondhjem. Jeg fik straks det svar fra oldsaksamlingens bestyrer, hr. K. Rygh, at flintstykkerne var sikkert bearbejdet, og sandsynligvis vilde der kunne findes mere. Jeg fulgte den indirekte opfordring og opsøgte findestedet paany. Paa en ganske kort stund fandt jeg ca. 50 flintstykker, som var mer eller mindre bearbejdet. Ogsaa disse blev sendt til Trondhjem. Efter at ha modtat denne sendelse skrev Rygh, at det var konstateret, at jeg hadde fundet en verkstedsplass eller muligens en boplads fra stenalderen. Da aarstiden var saa langt fremskredet, kunde pladsen ikke bli undersøkt straks, men i juni vilde Rygh foreta utgravning av røser i Tingvold, og naar han var færdig der, vilde han undersøke flintpladsen i Kristiansund. Hermed lot jeg det da bero.

Den første dag av paaskeferien 1910 fik jeg det indfald at undersøke, om der ikke fandtes flintpladser paa Kirkelandet ogsaa. Fra mine geologiske undersøkelser visste jeg, hvor der i den sidste tid var tat grøfter, pløiet o. s. v., og hvor der saaledes kunde være mulighet for at gjøre saadanne fund. Jeg hadde ikke stor tro paa, at jeg skulde finde noget, da jeg gik ut, og jeg blev derfor meget overrasket, da jeg allerede paa det første sted, jeg opsøkte, fandt flere bearbejdede flintstykker, hvorav det ene var en vakker flekke; men endnu større blev overraskelsen, da jeg gjorde lignende fund ogsaa paa de andre steder.

Senere fortsatte jeg undersøkelserne paa Nordlandet, Frei og Averøen, og overalt fandt jeg flintpladser. Av Universitetet blev

jeg bevilget et mindre stipendium til kvartærgeologiske undersøkelser paa Nordmøre. Til dette stipendium fik jeg et tilskud fra Videnskapselskapet i Trondhjem for under de geologiske undersøkelser samtidig at søke efter flintpladser. I løpet av sommerferien gjorde jeg reiser i kystegnene fra Averøen til Skarsøen, og jeg fandt hver eneste dag nye flintforekomster. Fra alle disse har jeg sendt prøver til Videnskapselskapets oldsaksamling. Flintpladsene findes som regel paa fri mark; dog er de gjerne noget beskyttet mot nord og nordvest ved en opstikkende bergknaus.

I byens nærmeste omegn, hvor jeg selvfølgelig har hat den letteste adgang til en nøiagtigere undersøkelse av terrænget, har jeg ogsaa kunnet overbevise mig om, at der findes flere huler eller hellere, som har været bebodd. To av disse har jeg utgravet, ialfald delvis, og det er en kort beretning om disse utgravninger, som her vil bli meddelt.

Dalehelleren.

Paa nordsiden av Kirkelandsøen danner havet en bugt, som gaar i syd ind mot gaarden Dalen, oftest kaldt Knudtzondalen. Paa vestsiden av denne bugt, som kaldes Dalebugten (Dalabugta), er der i 23—24 m. høide over havet og vel 100 m. fra stranden to hellere, som ligger omtrent halvandet hundrede meter fra hinanden. Ved en flygtig undersøkelse isommer fandt jeg under dem begge kulholdig jord; desuten fandtes der under den ene en benstump og et par flintstykker, og under den anden fandtes et par benstykker og et skjæl (*mytilus modiolus*). Foran den sidste heller (den lave bergvæg er forresten saa steil, at den neppe fortjener navnet heller) er der rester av en gammel mur. Stenene i denne er saa store, at det kan ikke godt være barn, som har bygget muren for at benytte helleren som lekestue, hvad man ofte ser eksempler paa. Efter resultatet av denne foreløbige undersøkelse antok jeg, at her hadde man to forhistoriske bopladser, en antagelse, som viste sig at være rigtig for den førstes vedkommende, da den senere blev utgravet. Om det samme er tilfældet med den anden, er endnu et aapent spørsmal, da den ikke er blit nærmere undersøkt. Paa vedføjede situationsbillede, fig. 1, sees den under-

søkte boplads. Foran den er der et flatt fremspring, som er vel skikket som arbeidsplads. Noget navn paa helleren har jeg ikke faat opspurt. Da det imidlertid er ubekvent ikke at ha noget navn, foreslaar jeg, at den undersøkte heller kaldes Dalehelleren, da Dalen er den nærmeste gaard, og man før omkring den har flere navn, som begynner med Dale. Jeg bruker altsaa herefter navnene Dalehelleren og Dalefundet, trods helleren neppe ligger paa Dalens grund.

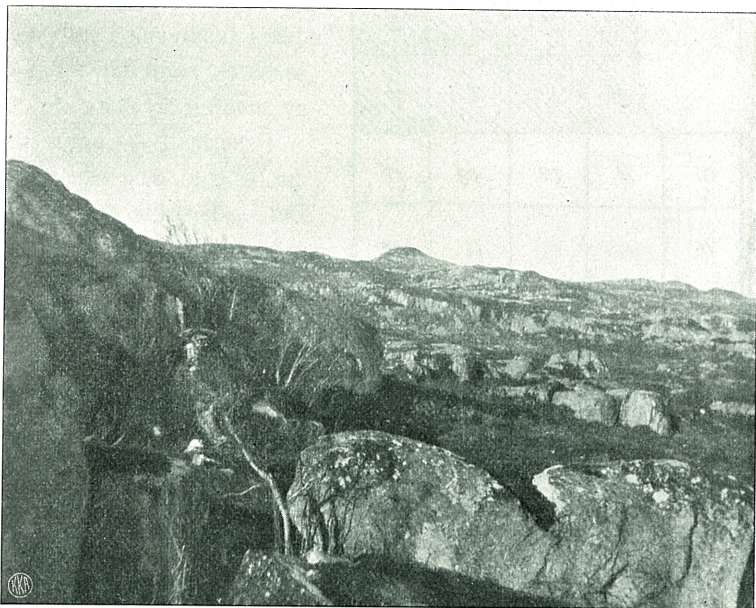

Fig. 1. Dalehelleren.

Utgravningen av Dalehelleren blev foretat i sidste halvdel av august, begunstiget av de bedst mulige veirforhold. Under det hele arbeide fik jeg den mest utmerkede assistanse av adjunkt Ryssdal. Der fandtes rester av vægger opmuret av torv. Disse vægger skrev sig vistnok fra den nyeste tid. Der var ogsaa andre ting, som tydet paa, at helleren ganske nylig hadde været benyttet, sandsynligvis under utflugter, men det kan ogsaa tænkes, at en eller anden av byens løse fugler har her en kortere tid hat sit

nattelogi. Bunden var dækket med et lag av mose, og i det inderste hjørne var der et ildsted. Jeg vil i denne forbindelse ogsaa nævne, at Ryssdal under gravningen fandt en fransk kobbermynt fra Napoleon III tid, og at jeg fandt en 1-øre og en 10-øre fra 90aarene.

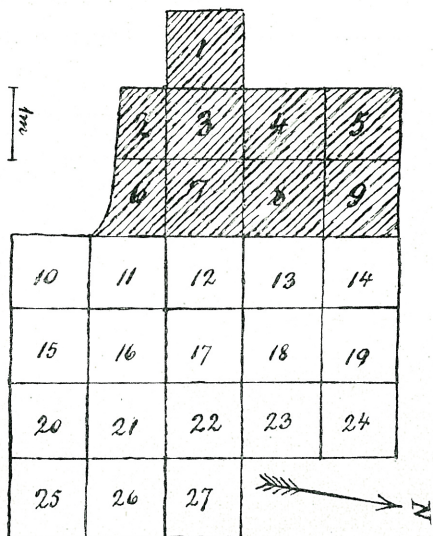

Fig. 2.

og utgravningen paabegyndt. Spaden, som sees paa billedet, kan tjene som maalestok, den er omtrent 1 m. lang. Det vil da sees, at helleren er saa lav, at en voksen mand ikke kan staa opreist selv der, hvor den er høiest. Av billedet sees videre, at der ogsaa er aapning mot nord, og helleren saaledes ikke helt beskyttet mot den kant. Utgravningen paabegyndtes med felterne 14—10 og fortsattes til begge sider. Øverst var der et torvlag, som under helleren var ganske tyndt eller manglede, utover gik det over i et slags myrortov og tiltok i tykkelse, i felt 27 ca. 30 cm. Umiddelbart under torven fandtes et kulturlag. Tykkelsen av dette var under helleren en 20—30 cm., men avtok utover, i felterne 26 og 27 var det bare en to tre cm. Kulturlaget bestod av kulholdig jord. Særlig utenfor, men ogsaa indunder helleren, fandtes der i kulturlaget en mængde sten av en knytnæves til et hodes størrelse.

Det første arbeide bestod i en rydning av helleren; derpaa blev det omraade, som tænkt undersøkt, inddeelt i felter paa 1 m.² hver, saaledes som det vil sees av vedfødte plan, fig. 2.

Felterne 1—9 ligger under helleren, de øvrige foran. Det undersøkte stykke begrænses i syd av en storstenet ur, i nord gaar det over i en bakke, der skraaner ned mot sjøen, og i øst fortsætter det i det oven omtalte flate fremspring. Fig. 3 viser helleren ryddet

Under kulturlaget var der dels fast fjeld, dels graabrun aur. Længe før og under utgravningen var veiret usedvanlig tørt; jorden var derfor overalt paa bopladsen meget tør. Men senere, da det blev regnveir, har det vist sig, at der utenfor helleren staar vand. Selv under helleren er der ikke ganske tørt. Som det vil sees paa fig. 3, er der i taket en sprække; gennem denne trænger vandet ind, og det vil derfor dryppe fra taket. For at holde bopladsen tør har man derfor sandsynligvis fyldt paa med sten,

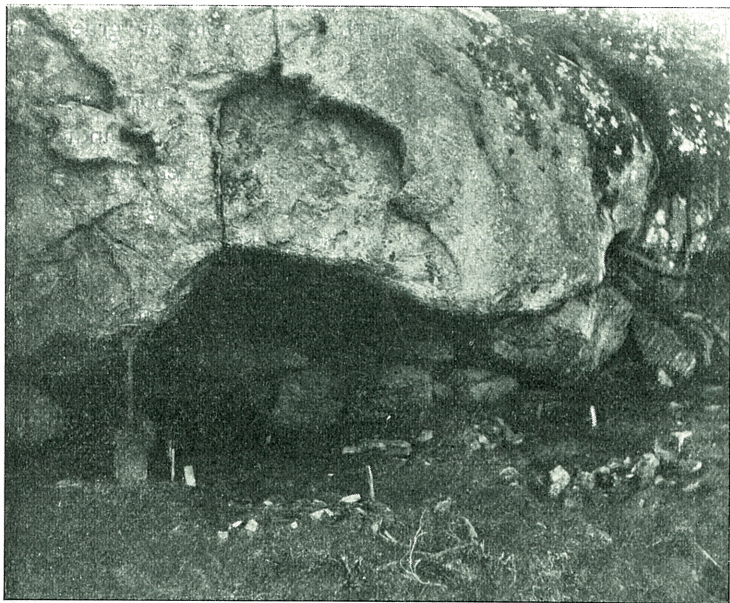

Fig. 3.

nogen anden antagelig forklaring paa stenmængden kan jeg ikke finde. Blandt stenene var der endel hele og endnu flere brudstykker av mindre rullestene, som sandsynligvis har været benyttet som slagstene. I kulturlaget fandtes ikke faa flintstykker, de fleste ganske smaa. Flere av flintstykkerne er tilhugget som redskaper og vil senere bli nærmere omtalt. Under gravningen fandtes av og til i kulturlaget nogen smaastykker, som lignet kridt. Disse smaastykker viste sig senere at være brændte ben. Der fandtes

nemlig i felterne 2, 3, 4, 5, 6 og 8 nogen faa benstykker, hvorav endel var brændte. I felt 14 fandtes en *littorina rudis*, i felt 3 fandtes et brudstykke av en *buccinum undatum*, og i felt 6 fandtes flere eksemplarer av *littorina littorea* og *patella vulgata*. Paa et par steder bemerkedes myrmalmartede dannelser. Det er muligens ikke nogen tilfældighet, at lignende dannelser ogsaa er bemærket paa nogen av flintpladsene. Kul fandtes overalt paa bopladsen, men i størst mængde omtrent midt under helleren. Sandsynligvis har der været opgjort ild paa flere steder paa bopladsen, men oftest midt under helleren. Nogen særlig opmuret grue kunde ikke paavises.

De faa dyreben og skjæl, som fandtes paa bopladsen, maa selvfølgelig opfattes som maaltidsrester. At der ikke fandtes flere er, efter min mening, av ikke liten betydning. Der kan ikke være tvil om, at der paa bopladsen har været henslængt mængder av slike rester. Naar der nu er yderst litet bevaret, saa viser det, at det er kun under de allerheldigste omstændigheter, at man her ute ved kysten, hvor veiret er saa vekslende, vil finde maaltidsrester paa en boplads, selvom denne tilhører den yngre del av stenalderen. Paa en fritliggende boplads fra den ældre stenalder vil man neppe her, hvor det løse jorddække er saa tyndt, finde andre efterladenskaper end sten og kul. De erfaringer, jeg har gjort ved undersøkelserne av flintpladsene isommer, bekræfter denne antagelse.

Dyrebenene blev av Trondhjems Museum sendt til hr. inspektør H. Winge til bestemmelse. Samtidig sendtes benene fra Valseshulen. Ved et uheld blev benene fra de to fund blandet sammen. I en følgeskrivelse til K. Rygh uttaler Winge, at der ved sammenblandingen neppe er større skade skedd, da, saavidt han husker, ingen av benstumperne fra Dalehelleren kunde bestemmes, og det meste var brændte knogler. Der er dog et av de bestemte ben, som jeg tror at kjende igjen som fundet under Dalehelleren i felt 8 nær overflaten. Hr. Winge omtaler det saaledes:

„*Felis catus domestica*, tam Kat. Et Skinneben, uden Led-Ender, spinkelt. Knoglen adskiller sig i Tilstand fra de fleste andre Knogler i Fundet; den synes at have ligget nær Over-

fladen; den er meget vejrspukken og gennemtrængt af Plante-rødder.“

Som det vil sees av fig. 1 vokser der ved helleren nogle rognebusker; fra disse trængte der sig saa talrike røtter utover bopladsen og særlig ind under helleren, at det i høi grad besværlig-gjorde utgravningen; det er derfor saa rimelig, at de ben, som fandtes her, er gennemtrængt av planterøtter. En anden sak er det, at benet av den tamme kat vistnok like saa litet tilhører de oprindelige efterladenskaper paa bopladsen som de tidligere om-talte mynter.

Oldsaker. I oversigten over Videnskapsselskapets oldsak-samlings tilvekst vil K. Rygh gi en beskrivelse av de gjenstande, som fandtes paa bopladsen. Da jeg ikke er fagmand, vil jeg kun levere en summarisk redegjørelse for oldsakerne.

Oldsakerne omfatter et enkelt redskap av kvarts, adskillige redskaper av flint, avrundede strandstene, pimpstensstykker og ler-karskaar. Merkelig er det, at der paa bopladsen ikke er fundet selv det mindste brudstykke av slipestene eller slepne redskaper.

Som allerede bemerket fandtes der paa bopladsen ikke faa flintstykker. Da det muligens er av interesse at se, hvorledes flint-stykkerne var fordelt paa bopladsen, hitsættes følgende tabel:

Felt	Flint- stykker	Felt	Flint- stykker	Felt	Flint- stykker	Felt	Flint- stykker
1	15	8	15	15	12	22	10
2	48	9	11	16	28	23	10
3	44	10	25	17	14	24	9
4	70	11	13	18	5	25	3
5	21	12	19	19	5	26	20
6	90	13	8	20	28	27	9
7	16	14	1	21	6		
Sum	304	+	92	+	98	+	61 = 555

Gjennemsnittlig fandtes der saaledes omtrent 21 stykker for hver m.². De fleste flintstykker var ganske smaa fliser, som skrev sig fra finhugningen. Det kan være værd at merke, at paa den tredjedel av bopladsen, som ligger under tak, fandtes $\frac{3}{5}$ av flint-stykkerne. Tilhugningen av redskaperne har altsaa særlig foregaaet

ved ildstedet under helleren, hvor trangt og ubekvem det end maa ha været der.

Av flekker, som pleier at være det almindeligste redskap paa bopladsene, var der paafaldende faa, kun vel et dusin stykker.

Fig. 4.

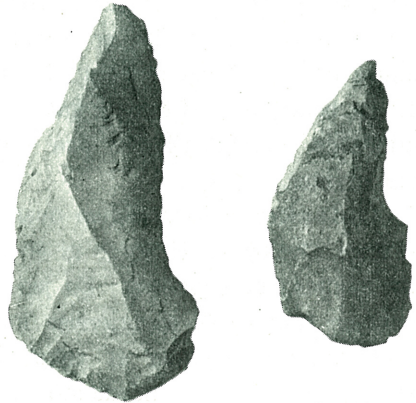

Fig. 5 a og b.

Det smukkeste stykke, fig. 4, fandtes i felt 6. I den nederste ende, hvor slagbulen findes, er der en tydelig tildannet skafttange, den motsatte ende har utbøiet skraperegg. Længden er nøiagtig 5 cm. Et andet stykke, som fandtes i felt 15, maa ogsaa kunne kaldes en flekke, fig. 5 a. Slagbulen findes nederst tilhøire. Kanten

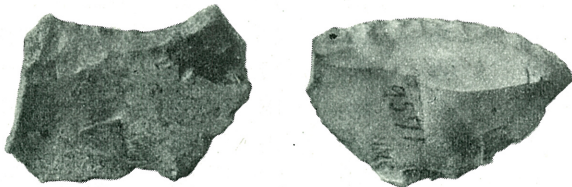

Fig. 6 a og b.

er retoucheret som skraperegg helt rundt med undtagelse av partiet nærmest slagbulen. Længden er 5,1 cm. Blandt flekkerne fandtes et stykke av kvarts; den ene sidekant hadde merker, som viste, at stykket har været brugt som skraper.

Til skiveskrapere eller kanske rettere spaanskrapere har jeg henregnet 18 stykker, hvorav nogle her er avbildet. Stykket

fig. 6 a har indbuet skraperegg. De øvrige har en like eller som fig. 6 b utbøiet egg. Et andet stykke har skraperegg paa den øverste kant og paa kanten tilvenstre. Et trekantet stykke har en smukt retoucheret skraperegg paa to av skraakanterne. Stykket er meget litet, dets største utstrækning er kun 1,4 cm.; det er muligens et brudstykke av en større skraper. Et stykke, fig. 7 b,

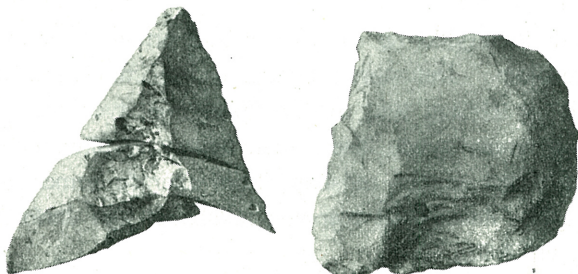

Fig. 7 a og b.

mangler skraperegg kun paa nederste kant, hvor slagbølen findes. Det har altsaa en kant med utbuet og to kanter med like skraperegg. Skraperne er fundet i felterne 10, 12, 15, 19 og 20.

Av borspidser er der fundet et noget mindre antal end av skraperne. De to største, som begge er noget usikre, er henholdsvis 4,6 cm. og 3,2 cm. lange. De øvrige er smaa, tildels saa smaa,

Fig. 8.

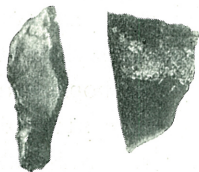

Fig. 9.

at de neppe kan holdes i fingerklypen. To av dem er særlig interessante, begge paa grund av det smukke arbeide, den ene ogsaa ved sin form og sin ringe størrelse; dens største utstrækning er kun 1,2 cm. Enkelte av stykkerne bærer spor av bruk; et stykke er aapenbart den yderste spids av et, muligens under arbeide, avbrukket bor. Borene er væsentlig fundet i felterne 4 og 6.

Som pilespidser har jeg opført 7 stykker, hvorav 2 tvereggede; de sidste er dog meget usikre. Paa fig. 8 er 3 av pilespidsene avbildet og 2 paa fig. 9. De 3 første hører vel nærmest til de saakaldte hjerteformede pilespidser. Den ene ligner meget R. 79, men er mindre. Av fig. 9 er den ene en enegget pilespids¹⁾, den anden en tveregget. Pilespidsene er fundet i felterne 1, 4, 6, 16 og 20.

Blandt flintstykkerne er der en del brudstykker av et glat-hugget redskap. Det største stykke er 4,5 cm. langt, næsten 3 cm. bredt og 0,9 cm. tykt og har linseformet tversnit. De øvrige stykker er smaa tynde fliser, men flinten og tilhugningen viser, at de har tilhørt samme redskap. Som allerede bemerket har det største stykke linseformet tversnit; redskapet kan derfor muligens ha været en dolk.

Et tilhugget stykke av god, graa flint har jeg tænkt mig muligheten av at kunne være nakkeenden av en øks. Stykket, som er glatslitt, er omtrent 2,5 cm. langt og bredt og 0,8 cm. tykt.

Av kjerner har jeg opført 6 stykker, alle meget smaa; det er forresten godt mulig, at flere av dem er blot og bart avfaldsstykker.

Avfaldsstykkerne er paa faa undtagelser nær ganske smaa fliser, som skriver sig fra redskapernes finhugning. Mange av flintstykkerne har sekundær kalkskorpe, og mange bærer sterke spor av at ha været i berøring med ilden. Blandt avfaldet er der ogsaa et stykke bergkrystal og nogen faa sandstenstykker.

Paa bopladsen fandtes endel hele og endnu flere brudstykker av ovale strandstene. Kun faa av de hele har tydelige slagmerker. Brudstykkerne viser sig at være sprængt sønder, dels ved slag og dels ved ophedning.

I felterne 6, 12 og 17 fandtes tilsammen 6 pimpstensstykker, hvorav kun et har tydelige, rendelformige gnidningsmerker. Som bekjendt er pimpsten paa norsk boplads første gang fundet av professor Gustafson paa Holeheien²⁾, Jæderen. Senere

1) Om den eneggede pilespids, se Sarauws beretning om Maglemosefundet. Aarbøger for nordisk Oldkyndighed 1903.

2) Gustafson: En stenalders boplads paa Jæderen, Berg. Mus. Ab. 1899.

er pimpsten for første gang ogsaa fundet paa svensk boplads. Her paa Nordmøre er isommer pimpsten fundet paa flere av bopladsene, saaledes i Valseshulen, ved Voldvandet, paa Golma og ved Lesund.

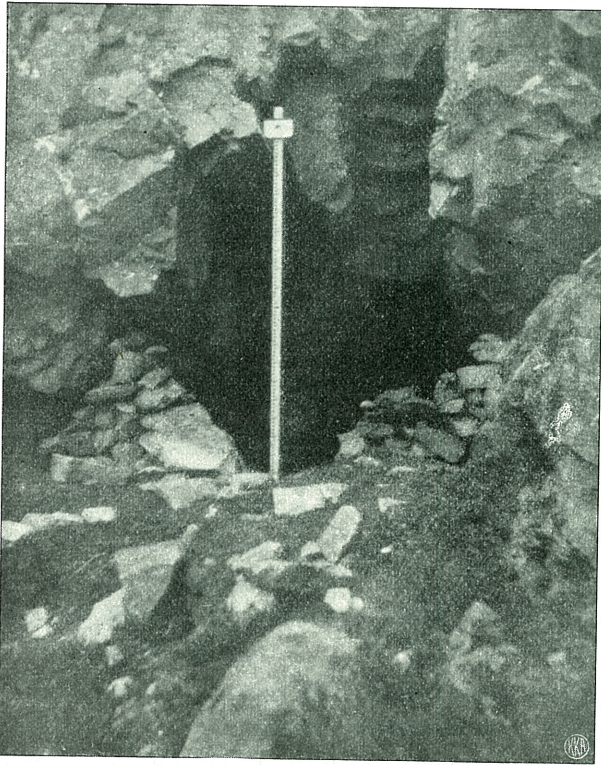

Fig. 10. Valseshulen.

Endelig fandtes i felterne 1, 4, 6 og 19 tilsammen 6 lerkarskaar. Alle er meget smaa; det største er vel 2,5 cm. langt og bredt og 0,5 cm. tykt. Tykkelsen har sandsynligvis været noget større. Det materiale, hvorav karret er dannet, har været meget fint; der findes ingen store kvartskorn eller feldspatstykker, som tilfældet er i fundet fra Valseshulen. Tegn til ornamenters sees ikke paa noget av stykkerne.

Valseshulen.

Paa sydsiden av Bremsneshatten, et stykke nedenfor den be- kjendte Bremsneshule, blev jeg i sidste halvdel av juli opmerksom paa en liten hule. Den har en meget lun beliggenhet med aap- ningen vendende mot øst; men paa grund av dens ringe størrelse ansaa jeg det for litet sandsynlig, at den nogensinde kunde ha været bebodd. Som det vil sees av fig. 10 var aapningen delvis tilmuret, men muren er saa skrøpelig, at den maa være opført av barn, som har benyttet hulen som lekestue. Hulens bund var dækket av et tyndt lag av lyng og mos. I midten var der lagt op en helle til bord, og omkring var der sat op stene til at sitte paa. I den inderste krog av hulen var der tydelige merker efter

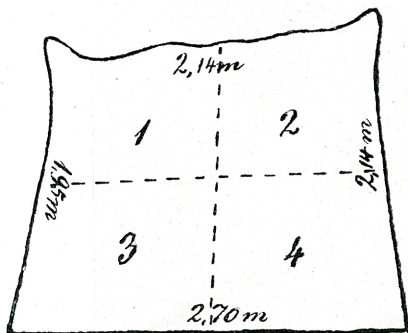

Fig. 11.

nylig oppgjort ild. Hulen har ogsaa hat besøk av kortspil- lere; ved bordet fandtes nem- lig stykker av et kortblad og hodet av en tobakspipe. Jeg rev litt av lyngen tilside og boret i bunden med en murske. Allerede ved de første stik med murskeen kom der frem flere skaller av *littorina littorea* og *patella vulgata*, og det viste sig, at jorden var kulholdig. Jeg følte mig derfor overbevist om, at her hadde jeg for mig en boplads, og gik straks igang med at rydde og opmaale hulen. Bunden hadde en form omtrent som vedføiede rids, fig. 11. Størrelsen vil sees av de paaskrevne maal. Aapningen har en høide av vel 2 m.; længer inde er høiden min- dre, saa det er bare saavidt, at man inderst kan sitte skikkelig. Hulen er sandsynligvis dannet av havet under landets stigning. Bergarten er en skifrig, noget smuldrende gneisgranit. Hulens høide over havet er omtrent 48 m.; men avstanden fra sjøen er ikke større, end at man kan gaa fra hulen ned til stranden paa mindre end 5 minutter. Som det vil fremgaa av ovenstaaende, er hulen ubetydelig; det var mig derfor meget paafaldende at høre av de

omkringboende folk, at hulen hadde sit eget navn: den kaldes fra gammel tid Valseshulen. Paa situationsbilledet, fig. 12, er der nedenfor veien en haug og foran denne en myr; haugen heter ogsaa Valseshaugen og myren Valsesmyren.

Under rydningen av hulen viste det sig, at kulturlaget laa umiddelbart under lyng- og moslaget. Allerede i overflaten fandtes i felt 1 et stykke flint, et lerkarskaar, benstumper og skjæl. Jeg begyndte utgravningen i felt 1 inde ved bergvæggen og gjennom-

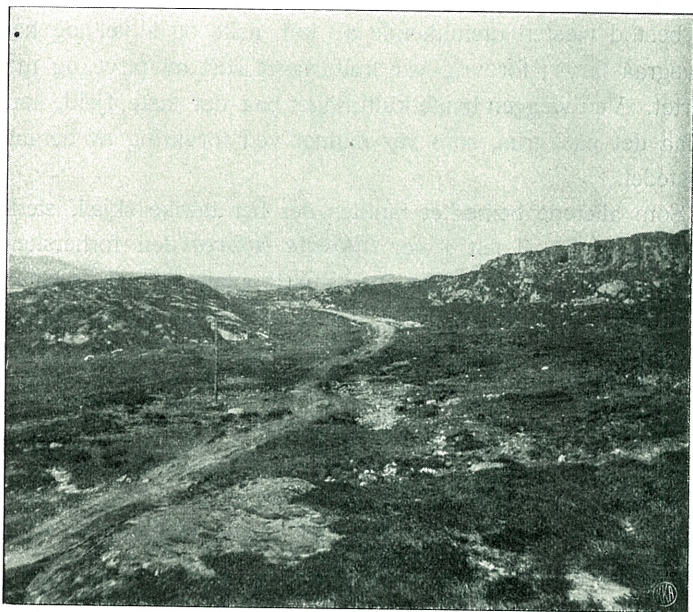

Fig. 12.

grov i løpet av 3 dage det meste av arealet indenfor muren. Kulturlaget hadde inderst ved bergvæggen en mægtighet paa omtrent 20 cm.; det tiltok utover, saa det fra midten av hadde en tykkelse paa omtrent 40 cm. Som ved Dalehelleren bestod kulturlaget av kulholdig jord, hvori fandtes en mængde sten, desuten fandtes der her talrike skjæl og ikke faa benstumper. De fleste av stenene var smaa, flate stenfliser av stedets bergart; de maa være bragt ind i hulen av beboerne, men der saaes ikke paa noget

av stykkerne spor av bearbeidelse; den grovkornede, skjøre bergart kan heller ikke godt tænkes at egne sig til noget slags redskaper. Den eneste forklaring, jeg kan finde, er her som ved Dalehelleren, at stenene er bragt ind for at holde bopladsen tør, skjønt det vistnok ikke var saa fornødent her som ved Dalehelleren. Inderst omtrent midt paa bergvæggen har ildstedet hat sin plads. Stenene i kulturlaget var her noget større og her fandtes mere kul og aske end ellers, men nogen tydelig opmuret grue var der ikke. Omtrent midt i kulturlaget var der et nogen faa centimeter tykt skikt, som bestod næsten utelukkende av kul, aske og skjæl og hadde en lysgraa farve; forøvrig var kulturlaget sort av farve og meget ensartet. Ved væggen hvilte kulturlaget paa det faste fjeld, længer ute laa det paa grus, som var dannet ved forvitring av bergarten paa stedet.

Som allerede bemerket fandtes der her talrike skjæl, særlig i felterne 1 og 3. I felt 1 var *Littorina littorea* den forherskende, i felt 3 *patella vulgata*. Som paa Busetbopladsen¹⁾ var ogsaa her tildels det ene albuskjæl puttet ind i det andet og dannede paa den maaten smaa ruller eller stabler. Alt i alt er der i Valseshulen fundet følgende arter av mollusker:

1. *Ostrea edulis*, Lin. Et brudstykke.
2. *Mytilus edulis*, Lin. En del større og mindre brudstykker.
3. *Mytilus modiolus*, Lin. Som nr. 2.
4. *Cardium echinatum*, Lin. Et noget defekt skal, 53 mm. langt og 55 mm. høit.
5. *Cardium edule*, Lin. Et helt skal og et par brudstykker.
6. *Mya truncata*, Lin. Et helt skal og et brudstykke. En meget tyndskallet form, 61 mm. lang og 40 mm. høi.
7. *Patella vulgata*, Lin. Meget talrik.
8. *Littorina littorea*, Lin. Den talrikste art paa bopladsen.
9. *Littorina obtusata*, Lin. Et eneste litet eksemplar.
10. *Polytropa lapillus*, Lin. 12 eksemplarer, hele og brudstykker.
11. *Buccinum undatum*, Lin. 9 eksemplarer, mest brudstykker.

¹⁾ Nordgaard og Rygh: Busetbopladsen. Trondhjems Videnskapselskaps skrifter 1909, nr. 9.

Denne faunaliste er ikke meget forskjellig fra dem, der foreligger fra tidligere bopladsfund, og der er gjentagne gange gjort rede for de forskjellige arter. Disse vil derfor ikke bli nærmere omtalt av mig. Kun vil jeg gjøre opmerksom paa, at der bare er fundet et eneste brudstykke av østersen. Dette er saa meget mere paafaldende, som egnen omkring Kristiansund som bekjendt har været rik paa østers like til den sidste tid. Det er heller ikke længer fra bopladsen end ved Brohaven, at der findes en skjælforekomst, hvor østersen er meget almindelig.

Det er ogsaa allerede nævnt, at der i kulturlaget fandtes ikke faa dyreben. Særlig var der mange i felt 1, men ogsaa ellers fandtes de, og det likesaa vel ved bunden som ved overflaten. Ben av husdyr fandtes like fra bunden av; saaledes fandtes den nedenfor omtalte pren paa bunden av kulturlaget i felt 1, og horn-tappen af gjet fandtes likeledes paa bunden av kulturlaget i felt 2. Nær horn-tappen fandtes et stykke av en overkjæve av hund. De fleste ben var sterkt sønderlaat.

Hr. inspektør H. Winge har vist Trondhjems Museum den store tjeneste at undersøke benene og har herom git følgende meddelelse:

Knoglerne fra Valseshulen nær Kristiansund ere af følgende Arter:

Gadus morrhua, Torsk. En Mellemkjæbe.

Molva sp., Lange. En Underkjæbe. Nogle faa andre Fiske-Knogler.

Tetrao tetrix, Urfugl, Aarfugl. Stykke af et Mellemhaandsben, af Han.

Tetrao urogallus, Tjur. Et 1ste Fingerled, af Han.

Larus tridactylus, Ride, Krykje. Et Spoleben uden nedre Ende. Vist fra nyere Tid, efter det friske Udseende at dømme.

Sterna macrura, Havterne. En hel Mellemhaand. Vist fra nyere Tid, frisk af Udseende.

Alca impennis, Gejrfugl. Et højre Skulderblad, uden øvre Ende. Med Snitmerker.

Felis catus domestica, tam Kat.¹⁾ Et Skinneben, uden Led-

1) Se side 8.

Ender, spinkelt. Knoglen adskiller sig i Tilstand fra de fleste andre Knogler i Fundet; den synes at have ligget nær Overfladen; den er meget vejrspukken og gennemtrængt af Planterødder.

Canis vulpes, Ræv. Et Taaled. Synes ret frisk.

Canis familiaris, tam Hund. Stykker af en Overkjaebe, en nedre Fortand, et Stykke af en Ryghvirvel, 3 Mellemlhaandsben, et Hælben, øvre Ende af et Mellemlfodsben, 3 nedre Ender af Mellemlhaands- eller Mellemlfodsben, et Taaled. Knoglerne ere af mindst 3 Hunde af forskjellig Størrelse, de to ret smaa, den 3dje ret stor.

Alces machlis, Elsdyr, Elg. En nedre Hjørnetand, med Indsnit i Roden.

Ovis aries, Faar. Nedre Ende af et Mellemlfodsben, tildannet som Pren paa samme Maade som Prenene i de danske Yngre-Stenalder-Fund.

Capra hircus, Ged. Et lille Stykke af Pande med Hornstjele. Desuden et Par Brudstykker af Mellemlfodsben, der saa godt som sikkert ere af Ged, og adskillige Tænder og Knoglestykker, der enten ere af Faar eller Ged, af unge og gamle.

Bos taurus domesticus, tam Oxe. En Fortand og 2 Stumper af Mellemlfodsben.

Homo sapiens. En Tand.

Desuden er der adskillige ubestemmelige Knoglestumper, der dog vist aldeles overvejende ere at henføre til Faar eller Ged, enkelte vist til Oxe. Blandt de ubestemmelige ere ogsaa nogle faa Brudstykker af brændte Knogler.

Hellerup, 7/11 1910.

Herluf Winge.

Med undtagelse av tiur, ræv og gjet¹⁾ er samtlige av de her fundne arter ogsaa fundet i Hestneshulen, Hitteren. Særlig interessant er fundet av ben av den utdøde geirfugl og ben av elgen, som ikke længer lever i Kristiansundseggen. I beretningen om Hestnesfundet²⁾ er disse arter utførligere behandlet; de vil derfor ikke bli gjort til gjenstand for nærmere omtale av mig. En art,

1) Jeg ser bort fra benet av den tamme kat.

2) Th. Petersen: Hestneshulen. Trondhjems Videnskapselskaps skrifter 1910.

som fandtes i Hestneshulen, og som man ogsaa skulde ha ventet at finde i Valseshulen; er hjorten, da den nu som bekjendt er almindelig i trakten heromkring. Fordi den ikke er fundet, kan man neppe trække den slutning, at den ikke skulde være like saa almindelig her i egnen, dengang hulen var bebodd, som i vore dage.

Som bekjendt tilhører vore tidligere sikkert daterte fund, hvor der er fundet ben av andre husdyr end hunden, den ældre jernalder. De redskaper, som hittil er fundet i Valseshulen, kan alle tilhøre stenalderen. Skulde fremtidige undersøkelser bekræfte, at Valsesfundet er fra stenalderen, faar fundet av ben av husdyrene okse, faar og gjet øket interesse. Det vil da være godtgjort, som ogsaa tidligere antat, at vor befolkning allerede i den yngre stenalder har drevet kvægavl, saaledes som tilfældet var i Danmark og Sverige.

Oldsaker. Av flint fandtes 8 stykker; herav er 2 tildannet som skrapere. Den første fandtes nær overflaten i felt 1; det er en utmerket skrapere av brungraa, gjennemsiktig flint; den er 4 cm. lang, 2,5 cm. bred og 1,1 cm. tyk, tversnittet er trekantet. Skraperen er retoucheret ikke bare paa det runde parti, men ogsaa paa sidekanterne. Længden har tydeligvis oprindelig været noget større. Den anden skrapere fandtes i felt 2 i omtrent 1 dm. dybde. Høire halvpart har ingen retoucheret skraperegg, flinten er mørkegraa og uigjennemsiktig, og skraperen maa betegnes som daarlig. Længden er 4,2 cm., største bredde 2,9 cm. og tykkelsen 0,9 cm. To av flintstykkerne er flekker, begge meget smaa; den største er 2,7 cm. lang, den anden 2,5 cm. lang. Det største av de øvrige stykker fandtes i overflaten i nærheten av den første skrapere; det er 4,5 cm. langt, 3,5 cm. bredt og 1 cm. tykt. Stykket har form av en firkantet skive med tildels skarpe kanter. Den ene side har skorpe. Stykkets utseende gir indtryk av, at det har været brukt. Jeg har tænkt mig, at det kan ha været benyttet til at aapne muslinger med; det samme kan ha været tilfældet med et lignende mindre stykke, som har en meget skarp kant. Et tredje stykke ser nærmest ut som et brudstykke av et tilhugget redskap med linseformet tversnit, som er 3 cm.

langt og 0,8 cm. bredt. Stykket er sterkt ildskjøret. Det sidste stykke er en tynd flis med skarpe kanter av vel 1 cm. længde og bredde.

Et pimpstensstykke med rendeformig fordykning fandtes i felt 3. Stykket minder adskillig om det ene av de stykksr, som fandtes av professor Gustafson paa Holeheien.

Lerkarskaar. Av lerkarskaar fandtes ialt 23 stykker, hvorav 3 er randskaar. Stykkerne skriver sig fra mindst 2 kar. Det ene kar har været temmelig stort. Det største randskaar av dette kar, avbildet paa fig. 13, fandtes i overflaten i felt 1. Billedet viser,

Fig. 13. $\frac{1}{2}$

at randen har hat en kraftig utadbøiet kant, som forresten har været noget ujevn. De fleste av stykkerne har tilhørt dette kar, men kun 3 har kunnet sammensættes og utgjør tilsammen et stykke av vel 1 dm. længde og bredde. Under forutsætning av ensartet krumning har karret over buken hat et tvermaal av ca. 27 cm. Karrets høide og form har det ikke været mulig at bestemme ved hjælp av de fundne stykker. Det er dog sandsynlig, at det har været spandformet. Den lermasse, hvorav karret er dannet, har været sterkt opblandet med feldspatstykker. Godstykkelsen er ujevn, fra 10 til 15 mm. Brændingen har været ufuldstændig. Farven er utvendig rødlig, indvendig mørk, graa til næsten sort. Karret har ikke været ornamenteret. Paa de stykker, som er mindst slitt, har overflaten baade utvendig og

indvendig talrike fine linjer eller streker, som gaar i alle mulige retninger. Disse streker er sandsynligvis fremkommet ved, at karret, før det er blit brændt, er avpudset med et eller andet slags børste, muligens bare en straadot. Overflaten er forøvrig ujevn, bugtet, og feldspatstykkerne stikker ofte frem. Paa fig. 14 er avbildet et randskaar av et andet og mindre kar. Dette har ved mundingen sandsynligvis hat en bredde av 19—20 cm. Det er dannet av finere lermasse end det foregaaende. Utenpaa er der et graaligt belæg, forresten er farven næsten sort. Godstykkelsen er omtrent 7 mm. Dette stykke fandtes i felt 4 i en dybde av omtrent 1 dm. Der er muligens et stykke til, som har tilhørt dette kar, mens alle de øvrige har tilhørt det foregaaende. Om formen paa det sidste kar er det ikke mulig at uttale sig. De fleste lerkarskaar fandtes i felt 1, tildels i og like under overflaten.

Av tildannede benredskaper fandtes en pren, dannet av nedre ende av et mellemhaandsben av faar paa

samme maate som prenene i de danske „Yngre-Stenalder-Fund“, en nedre hjørnetand av elg med innsnit i roten og en „Stump af et slebet Benredskab“.

De her nævnte redskaper er avbildet paa fig. 15. Saavidt mig bekjendt er lignende prene ikke fundet i Norge før; det kunde derfor være paa sin plads at omtale dem litt nærmere, men da dette vilde føre for vidt, faar jeg innskranke mig til at henvise de mulig interesserte til C. Neergaards indgaaende fremstilling i „Affaldsdynger fra Stenalderen“, pag. 60 og 141. Prenene, antar man, har været benyttet, naar der syedes i skind; med disse gjorde man de hul, som traaden skulde trækkes igjennem.

Elgtanden med innsnit i roten maa vel sammenstilles med gjennemborede dyretænder. Saadanne tænder har antagelig været trukket paa snor som perler og baaret som smykker, maaske ogsaa som amuletter eller seierstegn. Bruken av tandperler var

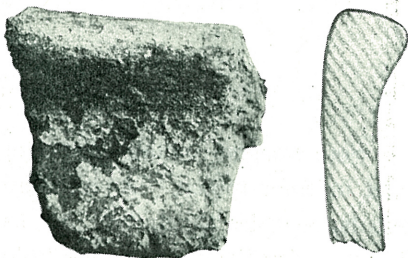

Fig. 14. $\frac{1}{1}$

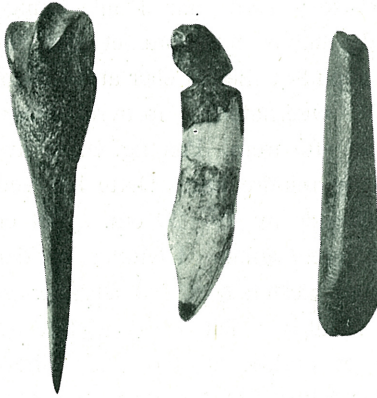

Fig. 15. 1/1

almindelig under hele stenalderen, men forekommer ogsaa senere. Det er forresten mulig, at de større tænder kan ha været benyttet som „sømglatte“. Tandperler fra Norge har jeg hellerikke kunnet finde omtalt før.¹⁾ Elgtanden fandtes i felt 3, omtrent 15 cm. under overflaten.

Den tredje bearbejdede gjenstand av ben har H. Winge betegnet som en „Stump af et slebet Ben-Redskab“.

Som tidligere omtalt gennemgrov jeg det meste av kulturlaget indenfor muren. Jo nærmere jeg kom denne, desto sjeldnere fandtes der skjæl, ben og lerkarskaar, og jeg opgav den videre undersøkelse som frugtesløs. Senere gjorde jeg tilfældigvis en opdagelse, som har bragt mig paa den tanke, at undersøkelsen bør fortsættes. Efterat skolen var begyndt ihøst, gjorde jeg paa en fridag en tur til Bremsnes for at bestemme Valseshulens høide over havet. Da maalingen var utført, og jeg skulde pakke maaleinstrumenterne sammen, faldt en skrue ned i uren, som ligger foran hulen. For at faa fat paa skruen maatte jeg vælte tilside en sten. Til min overraskelse fandtes der under stenen fuldt op av skjæl av *littorina littorea* og *patella vulgata*, de sidste liggende sammen i ruller, som før er omtalt. Bopladsen har saaledes øiensynlig større utstrækning, end jeg trodde fra først av. Oprindelig har hulen sikkerlig været noget større og har senere faat sin nuværende størrelse ved, at en del av bergvæggen er faldt ned. At saa er

1) Efterat dette var skrevet, ser jeg, at der i Skjonghelleren er fundet 2 rovdyrtænder, gjennemborede til ophængning. Dr. A. W. Brøgger: Vestnorske hulefund fra ældre jernalder, Berg. Mus. Aarb. 1910, nr. 16, p. 16.

tilfældet, viser jo ogsaa uren foran hulen. Den netop omtalte opdagelse synes jeg taler for, at utrasningen har fundet sted, medens hulen var bebodd. Var det skedd før, vilde der ikke ha været nogen skjæl under stenen, og var det skedd efterat hulen var forlatt, saa hadde skjællene av *patella* neppe ligget ordnet paa den omtalte maate, da de maa ha ligget paa overflaten. Er min antagelse rigtig, vil dette ogsaa ellers interessante fund kunne bli av endnu større interesse, og det vil være en grund mere til at undersøkelsen bør fortsættes.

Bopladsenes alder.

Som nævnt findes der i Kristiansunds nærmeste omegn flere hellere, hvor der er gjort fund, som tyder paa, at de har været benyttet som bosteder. Muligens kunde nogen av disse være bebodd samtidig; ved fortsatte undersøkelser kunde der saaledes gjøres fund, som tilhører samme tid, og som gjensidig vilde utfylde og belyse hinanden. Den endelige datering av Dalefundet og Valsesfundet bør derfor efter min mening utstaa til yderligere undersøkelser er gjort, og jeg innskærper mig nu til kun at gjøre et par bemerkninger vedrørende tidsbestemmelsen.

Tapesgrænsen ved Kristiansund er ikke sikkert bestemt, men jeg antar, at den paa nordsiden av Kirkelandet ligger omtrent 21 m. o. h. Da hellerens høide over havet er 23 m., tilhører sandsynligvis fundet en tid, som er noget yngre end tiden for tapesænkningens maksimum. Bopladsen har en meget utsat beliggenhet; ved paalandsveir vilde derfor brændingerne slaa ind under helleren, hvis den kun laa 2 m. over havet. Vi maa derfor forutsætte, at høiden var noget større. Ifølge professor Brøggers undersøkelser kan overgangen fra ældre til yngre stenalder i Kristianiafeltet antas at ha indtraadt paa en tid, da strandlinjens nivaa svarte til omtrent 20 pct. av den samlede hævnning efter tapessænkningen. Har forholdet været det samme her, skulde overgangen fra ældre til yngre stenalder ha fundet sted, da strandlinjen laa en 16—17 m. høiere end nu. At det skulde være et blandingsfund fra forskjellige tider fandtes der ingen antydninger til i bopladsens tynde kulturlag.

Hvad redskaperne angaar, er lerkarskaarene for smaa til at kunne gi nogen oplysninger, som kan benyttes ved tidsbestemmelsen, og pimpstenene gir hellerikke noget fast holdepunkt. Som bekjendt bemerkedes pimpsten første gang av professor Gustafson paa en jædersk boplads fra jættestuetid, men er i sommer paa Nordmøre fundet paa flere flintpladser, som utvilsomt tilhører den ældre stenalder.

Et moment, som ikke kan forbigaas ved tidsbestemmelsen, er allerede nævnt. Der er paa bopladsen ikke fundet selv det mindste brudstykke av slipestene eller slepne redskaper.

Av oldsakerne fra Valseshulen tyder flintstykkerne nærmest paa en yngre tid.

Om den fundne pren uttaler Winge, at den er tildannet „paa samme Maade som Prenene i de danske Yngre-Stenalder-Fund“.

Pimpstenens betydning for tidsbestemmelsen er netop omtalt.

Tilbake staar lerkarskaarene. Som tidligere omtalt er ingen av disse ornamenteret, og formen paa det hele kar kan vanskelig bestemmes. Det eneste, man saaledes har at holde sig til, er randskaarene. Disse synes at antyde, at karrene har lignet de grove, spandformede kar fra den ældre jernalder, men der er vel heller intet i veien for, at de kan tilhøre stenalderen.

Med de foreliggende redskaper for øie faar man saaledes som foreløbigt resultat, at Dalefundet tilhører overgangstiden fra ældre til yngre stenalder eller en tidlig periode av den yngre stenalder, og at Valsesfundet tilhører den yngre stenalder, uden at det dog er mulig at henføre det til nogen nærmere bestemt periode av denne.

I et par avsluttende ord vil jeg saavidt berøre et forhold, som angaar en flerhet av de mange flintpladser, som i løpet av det sidste aar er fundet omkring Kristiansund. En av disse flintpladser er fundet ved Valseshulen, og jeg trodde først, at disse fund var samtidige, men senere er jeg kommen til en anden opfatning. Paa billedet fra Valseshulens omgivelser (fig. 9) sees en vei. Langs denne vei er der fundet ikke saa litet flint, særlig omkring den

telefonstolpe, som sees forrest paa billedet. Det meste av denne flint er avfald, men der er ogsaa fundet endel redskaper. Saaledes fandtes en skivespalter eller kanske rettere en rundt om huggen øks paa veien ret nedenfor Valseshulen, og der er ogsaa fundet nogen spaanskrapere. Disse flinter er saaledes tydelig ældre end hulefundet. Ved nivellement er veiens høide over havet ved telefonstolpen bestemt til 35—36 m. (35,65 m.). Omtrent i samme høide findes ogsaa de andre flintforekomster med beslægtede redskaper. Flintpladsene ligger paa aapen mark, og det maa saaledes betegnes som mere end merkelig, at de ligger i samme høide, hvis ikke grunden er den, at flintpladsene laa ved stranden, dengang de var befolket. Var dette virkelig tilfældet, saa maa strandlinjen da ha ligget ca. 30 m. høiere end nu. Av arkæologiske grunde henfører K. Rygh disse forekomster til „ældre nordisk stenalder, de danske skaldyngers eller kjøkkenmøddingers tid“. Som bekjendt falder kjøkkenmøddingenes tid sammen med geologernes *littorina*- eller tapesetid. Som før nævnt er tapesgrænsen ved Kristiansund ikke sikkert bestemt, men der er flere grunde som taler for, at den ligger 21—22 m. o. h. Der synes saaledes at være en betragtelig uoverensstemmelse mellem flintpladsenes alder bestemt paa geologisk vei og paa arkæologisk vei. Paa undersøkelsernes nuværende stadium agter jeg ikke at gaa nærmere ind paa forholdet, jeg har kun nævnt det, da jeg mener, at dette er et spørsmåal, hvis løsning de fremtidige undersøkelser særlig bør ta sigte paa.

Fundene fra de ovenfor beskrevne to bopladse, Dalehelleren og Valseshulen, indkom først til oldsagssamlingen i dette aar, og de til dem hørende oldsager vil blive udførligere beskrevne i redegjørelsen for samlingens tilvækst i 1911. Foreløbig skal jeg her bemerke, at jeg anser de af hr. Nummedal givne bestemmelser af dem for i de fleste tilfælde at være de rette. De to i fig. 5 a og 5 b gjengivne stykker fra Dalehelleren bør dog snarere opfattes som flekkebor, som har faaet nogen tilhugning ogsaa i basis. Stykket 7 a er søndersprængt af ild og det foreligger ikke nu fuldstændigt. Det er tvivlsomt, om det kan regnes for en skraber. Ved anordningen af clichéerne har jeg foruden de af N. nævnte skraber ogsaa med-

taget fig. 5 b. De smaa af ild søndersprængte brudstkr., som synes at være af et dolklignende stykke, behøver ikke at have hørt til en dolk af nogen af den yngste stenalders former. Jeg anser ogsaa opfattelsen af et brudstk. som en del af nakkeenden af en økse som usikker. Baade efter den ringe høide, hvori denne boplads under helleren ligger over havet, og paa grund af de fundne oldsagers former skulde jeg anse denne boplads for at skrive sig fra et yngre afsnit af den ældre stenalder eller fra en overgangstid mellem denne og den yngre stenalder. Denne opfatning kan jeg dog ikke her udførligere begrunde.

Bopladsen i Valseshulen kan baade efter hr. viceinspektør Wingses bestemmelse af de fundne dyreben og efter oldsagerne, f. ex. benprenen, sikkert henføres til yngre stenalder. Med hensyn til de fundne stykker af oldsager skal jeg kun gjøre den bemærkning, at den større urne (eller mulig to urner) vist ikke har været spandformet. Den har sandsynlig havt en betydelig størrelse, og det er ikke udelukket, at den kan have været tilspidset nedad.

K. Rygh.